

ALEXANDRU PRELIPCEAN

SPIRITUALITATE CREȘTINĂ
ȘI RIGOARE ȘTIINȚIFICĂ:
NOTELE DE SUBSOL
ALE FILOCALIEI ROMÂNEȘTI

VOLUMUL 1:
STUDIU INTRODUCȚIV, INDEXURI
ȘI ANTOLOGIA NOTELOR DE SUBSOL (A-L)

Cu o prefață de:
Lidia STĂNILOAE

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA
Iași, 2013

CUPRINS

Lidia STĂNILOAE	
<i>Scurtă prefață</i>	15

STUDIU DESPRE NOTELE DE SUBSOL

<i>Lista de abrevieri</i>	19
Preliminarii	21
1. Apariția <i>Fiocaliei românești</i> și cuprinsul ei	26
1.1. Apariția <i>Filocaliei românești</i>	26
1.2. Cuprinsul <i>Filocaliei românești</i>	38
1.3. Diferențe dintre <i>Filocalia de la Prodrumu</i> și <i>Filocalia părintelui Stăniloae</i>	49
1.4. Edițiile <i>Filocaliei românești</i> și raportarea lor la text și la notele de subsol	57
2. Aspecte generale privind notele de subsol	64
2.1. Aspecte metodologice	64
2.2. Aspecte tehnice	68
2.3. Aspecte duhovnicești	83
Concluzii finale	87
Bibliografie	89
1. Izvoare	89
2. Literatură secundară	89
2.1. Lucrări generale	89
2.2. Studii și articole	91
2.3. Articole preluate din rețeaua Internet	93
2.4. Lucrări/studii/articole în format digital	93

INDEX-URI ALE NOTELOR DE SUBSOL

1. Index tematic al notelor de subsol ermineutice ale <i>Filocaliei românești</i>	97
2. Index onomastic al notelor de subsol ale <i>Filocaliei românești</i>	125

ANTOLOGIA NOTELOR DE SUBSOL

<i>Scurte precizări</i>	137
-------------------------------	-----

A	139
ADAM	139
ADÂNCUL DUMNEZEIESC	141
ADÂNCUL PUSTIEI	141
ADÂNCUL TAINELOR	141
ADEVĂRUL	141
AGAPELE FRATEȘTI	145
ADUCEREA AMINTE	145
ADUCEREA AMINTE A RĂULUI	146
AFECTELE	147
AJUTORUL	151
ALIPIREA DE DUMNEZEU	152
AMESTECUL FIRILOR	153
AMINTIREA	153
ANATEMA	155
APA SĂLTĂTOARE	156
APĂRAREA	157
APOCATASTAZA	158
APOFATISMUL	159
APOSTAZIA	159
APOSTOLII	160
ARGHIROFILIA	160
ARVUNA DUHULUI	161
ASCEZA	162
ASCULTAREA	162
ASCUNZIMEA DUMNEZEIASCA	168
ASEITATEA	169
ASEMĂNAREA CU DUMNEZEU	171
AUTOGNOSIA	171
AUTO-OSÂNDIREA	172
AUZUL LUI DUMNEZEU	173
B	174
BETIA DE DUMNEZEU	174
BETIA DE LUME	174
BINECUVÂNTAREA	174
BINECREDINCIO{IA}.....	175
BINELE	175
BIRUINȚA	181
BISERICA	182
BLÂNDEȚEA	183

BOALA	184
BOGĂȚIA	184
BOLNAVII	185
BOTEZUL	186
BUCURIA	189
BUNĂTĂȚILE DUMNEZEIEȘTI	193
BUNELE MANIERE	194
C	185
CALEA	185
CALEA ÎMPĂRĂTEASCĂ	185
CALEA SPRE DUMNEZEU	185
CANOANELE BISERICII	196
CARTEA MÂNTUIRII	196
CASA	196
CĂDEREA ÎN PĂCAT	196
CĂILE MÂNTUIRII	197
CĂLDURA	198
CĂUTAREA	198
CĂUTAREA LUI HRISTOS	199
CÂNTAREA	199
CÂȘTIGUL	199
CEARTA	199
CEASUL AL ȘASELEA	200
CELE TREI CEASURI	200
CERCETAREA	200
CEREREA	201
CHEMAREA	202
CHENOZA	202
CHIBZUINȚA	206
CHINURILE VEȘNICE	206
CHIPUL	206
CHIPUL LUI HRISTOS	207
CHIVERNISIREA	207
CITIREA	207
CLEVETIREA	208
CLIPA	209
COMPATIMIREA	209
COMPORTAMENTUL	210
COMUNICAREA	210
COMUNICAREA ÎNSUȘIRILOR	211

COMUNITATEA MONAHALĂ	212
COMUNIUNEA	212
CONLUCRAREA	216
CONȘTIINȚA	217
CONTACTUL DUHOVNICESC	226
CONTEMPLAȚIA	226
CONVORBIREA	239
CORABIA	240
CREAȚIA	240
CREDINȚA	242
CREȘTEREA	251
CREȘTEREA DUHOVNICEASCĂ	251
CRITICA	252
CRUCEA	252
CUGETAREA	259
CUMPATAREA	268
CUNOAȘTEREA	269
CUNOAȘTEREA DOGMELOR	273
CUNOAȘTEREA MINCINOASĂ	275
CUNOȘȚINȚA	275
CURAJUL	291
CURAȚIA, -REA	292
CURIOZITATEA	298
CUVÂNTUL (ÎN GENERAL)	298
CUVÂNTUL (ὁ λόγος)	303
CUVÂNTUL SCRIPTURII	316
D	317
DARURILE	317
DARURILE LUI DUMNEZEU	318
DARURILE LUI HRISTOS	319
DATORIA	319
DĂRUIREA	320
DEFĂIMAREA	320
DEMNITATEA ÎMPĂRĂTEASCĂ A LUI HRISTOS	321
DEMONII	321
DESĂVÂRȘIREA	324
DESCOPERIREA	327
DESCOPERIREA CUVÂNTULUI	327
DEFRÂNAREA	328
DESPĂRTIREA	328

DESPĂTIMIREA	329
DEZBINAREA	329
DEZLEGAREA	329
DEZNĂDEJDEA	330
DEZVINOVĂȚIREA	331
DIALOGUL	331
DIAVOLUL	331
DISCERNĂMÂNTUL	339
DISPREȚUIREA	341
DISTINGEREA	341
DOCTORUL	342
DOGMELE	342
DORINȚA	342
DORUL	343
DOUĂ FIRI ÎN HRISTOS	343
DOUĂ VOINȚE ÎN HRISTOS	343
DOXOLOGIA	344
DRAGOSTEA	344
DREAPTA SOCOTEALĂ	352
DREPTATEA	353
DUALISM ANTROPOLOGIC	355
DUALITATEA MATERIALĂ	359
DUHOVNICUL	359
DUHUL OMULUI	360
DUHUL SFÂNT	361
DUMINICA	369
DUMNEZEU	370
DUMNEZEU-UNUL	384
DUREREA	387
DUȘMĂNIA	398
E	391
ECHILIBRUL	391
EGOISMUL	391
ELIBERAREA	392
ENERGIILE NECREATE	392
ENTUZIASMUL	393
EPECTAZA	394
EPITIMIA	412
EREZIA	412
EUHARISTIA	413

EVAGRIANISMUL	416
EVLAVIA	416
EXCESUL	417
EXISTENȚA (τὸ εἶναι)	417
EXPERIENȚA (πεῖρα)	417
EXTAZUL	420
F	422
FAMILIARITATEA	422
FANATISMUL	422
FAPTA DUMNEZEIASCĂ	422
FAPTELE BUNE	423
FAPTELE OAMENILOR	426
FĂGĂDUIȚA	428
FĂPTUIREA	428
FECIORIA	429
FIINȚA LUI DUMNEZEU	430
FILARGHIA	430
FILOSOFIA	432
FINITATEA LUCRURILOR	433
FIREA (ÎN GENERAL)	433
FIREA DUHOVNICEASCĂ	433
FIREA UMANĂ	434
FIUL DUHOVNICESC	438
FIUL LUI DUMNEZEU	438
FIUL OMULUI	440
FOAMEA	441
FOCUL DUMNEZEIESC	441
FRICA	442
FRUMUȘETEA	447
G	451
GÂNDIREA	451
GÂNDURILE	454
GLASUL LUI DUMNEZEU	466
GLOSOLALIA	466
GNOZA	467
GREȘELILE	469
GRIJA	469
H	475
HARISMELE	475
HARUL	475

HRANA DUHOVNICEASCĂ	482
HRISTOS ȘI DUHUL SFÂNT	482
HRISTOS-PERSOANĂ	482
HRISTOMORFIZAREA	483
I	485
IADUL	485
ICONOMIA	487
IERTAREA	488
IISUS HRISTOS	491
ILUMINAREA	499
IMAGINAȚIA	502
IMITAREA	205
IMOBILITATEA	505
INCORUPTIBILITATEA	505
INDIFERENȚA	506
INFINITATEA LUI DUMNEZEU	507
INIMA	507
INVIDIA	521
IPOSTASUL	522
IRADIAREA DUHULUI	523
ISPITELE	524
ISPITIREA	528
IUBIREA	529
IUTIMEA	557
IZBĂVIREA	559
Î	561
ÎMPĂCAREA OMULUI CU DUMNEZEU	561
ÎMPĂRĂȚIA CERURILOR	561
ÎMPĂRĂȚIA LUI DUMNEZEU	562
ÎMPĂRTĂȘIREA	566
ÎMPĂTIMIREA	570
ÎMPIEDICAREA	571
ÎMPLINIREA PORUNCILOR	571
ÎMPOTRIVIREA	574
ÎMPRĂȘTIEREA	574
ÎNARMAREA	275
ÎNĂLTAREA CAPULUI	275
ÎNCERCĂRILE	276
ÎNCHIPUIREA	280
ÎNCREDEREA	583

ÎNDEMNRILE	585
ÎNDEPĂRTAREA	585
ÎNDOIALA	586
ÎNDRĂZNIREA	586
ÎNDREPTAREA	588
ÎNDREPTĂȚIREA	588
ÎNDUMNEZEIREA	589
ÎNFĂPTUIREA	594
ÎNFĂȚISAREA	594
ÎNFIEREA	595
ÎNFRÂNAREA	595
ÎNGĂDUINȚA	595
ÎNGERII	596
ÎNMORMÂNTAREA	604
ÎNMORMÂNTAREA LUI HRISTOS	604
ÎNNOIREA	605
ÎNSTRĂINAREA	606
ÎNSUȘIRILE LUI DUMNEZEU	606
ÎNTÂLNIREA	607
ÎNTINĂCIUNEA	607
ÎNTIPĂRIREA	607
ÎNTOARCEREA	610
ÎNTREBĂRILE	610
ÎNTRISTAREA	611
ÎNTRUPAREA LUI HRISTOS	614
ÎNTUNERICUL	618
ÎNTELEGerea	620
ÎNTELEGerea DUHOVNICEASCĂ A SCRIPTURII	623
ÎNTELEPCIUNEA	623
ÎNTELEPCIUNEA LUI DUMNEZEU (Σαφία)	625
ÎNVĂȚAREA	627
ÎNVĂȚĂȚURA	628
ÎNVĂȚĂȚURA LUI HRISTOS	628
ÎNVĂRȚOSAREA	629
ÎNVÎIEREA	629
ÎNVOIREA	632
J	633
JALEA	633
JERTFA	633
JUDECATA	636

JUDECATA APROAPELUI	638
JURĂMÂNTUL	641
JUSTIFICAREA	641
L	645
LACRIMILE	645
LATURA DUHOVNICEASCĂ	647
LATURA PĂTIMITOARE	648
LAUDA	648
LAUDA DE SINE	650
LAUDA OAMENILOR	651
LĂCOMIA	651
LEGEA	652
LENEA (TRÂNDĂVIA)	652
LEPĂDAREA	655
LEPĂDAREA DE SINE	655
LIBERTATEA	656
LINGUȘIREA	665
LINIȘTEA	665
LINIȘTIREA	672
LIPȘURILE	675
LITURGHIA	675
LITURGHIA COSMICĂ	676
LUAREA-AMINTE	677
LUCRAREA DUMNEZEIASCĂ	677
LUCRAREA LUI DUMNEZEU ÎN OM	680
LUCRURILE/FAPTELE FIREȘTI	681
LUMEA	684
LUMEA INTERIOARĂ	692
LUMINA DUMNEZEIASCĂ	692
LUMINA OBIȘNUITĂ	713
LUPTA	714
LUPTA OAMENILOR	715

SCURTĂ PREFAȚĂ

A scrie o lucrare de genul celei de față nu este de fel ușor. Pe lângă munca laborioasă pe care o cere, ea prezintă și un risc, mai ales când se referă la mari personalități care au fost mereu prezente în conștiința și opinia contemporanilor și, desigur, și a urmașilor.

Este vorba de riscul de a reproduce unele lucruri afirmate de unii contemporani, care susțin că le-au cunoscut foarte bine și ca atare le cunoșteau intențiile, mentalitatea, părerile și așa mai departe. Astfel se naște un adevărat *folklor*, foarte depărtat de realitate, în care intenții, neștiință sau naivitate au pretenția de a îmbrăca haina adevărului. Mai există și amarele versuri ale lui Eminescu care a intuit cu genialitate ușurătatea cu care se emit opinii departe de adevăr. De aceea și din acest punct de vedere realizarea unei astfel de lucrări este extrem de dificilă și pretinde de la autorul ei nu numai perseverență, dar și o identificare (dacă-i putem spune astfel) cu ce au fost cu adevărat, ce au gândit și ce le-a determinat pe aceste personalități să-și dedice puterea de muncă, entuziasmul și chiar viața unor lucrări destinate să rămână opere de căpătâi în cultura și spiritualitatea unui popor.

Pot să spun cu mulțumire că autorul prezentei lucrări, Alexandru Prelipcean a îndeplinit cu acuitate sarcina pe care și-a asumat-o. Dedicându-se acesteia el a realizat nu numai o lucrare de referință, care ajută celor interesați să pătrundă mai profund în uriașul monument al spiritualității care este *Filocalia* și care poate conduce spre descoperirea drumului aspru spre îmbunătățire pe care suntem cu toții chemați să-l urmăm. Nu numai atât. Munca sa asiduă, de o mare precizie și consecvență, contribuie și la cunoașterea unui aspect important al personalității teologului, omului de credință, trăitorului în duh filocalic, Părintele Dumitru Stăniloae, pentru care rolul preotului a fost acela de a îndruma, de a ajuta, de a dezvălui chipul adevărat al autenticei religiozități, singura modalitate de viață care face ca omul să rămână cu adevărat creația Domnului și pe care Acesta îl primește ca pe un fiu iubit. Un mare teolog, cunoscut pretutindeni, dar și un suflet dedicat comuniunii dintre oameni, a educării acestora ca ființe libere, pentru care opțiunea de a deveni creștini adevărați nu este o vorbă fără acoperire.

Pentru că, în definitiv, acesta este sensul real al vieții noastre, darul de preț pe care Dumnezeu ni-l face, așteptând să răspundem dragostei Sale cu dragostea noastră. Și este bine că există la tineri autori, entuziasmul de a contribui la acest miracol al existenței și intuiția de a alege preferențial teme care servesc aceluiași scop.

LIDIA STĂNILOAE

**STUDIU DESPRE
NOTELE DE SUBSOL**

PRELIMINARII¹

*M-am convins că există o unitate organică între gândirea patristică
și gândirea ce trebuie să răspundă problemelor actuale
(Dumitru STĂNILOAE)².*

Despre părintele Dumitru Stăniloae s-a scris mult până acum și se va mai scrie și de acum înainte³. La simpla întrebare *de ce?* răspunsul care se dă este unul simplu, dar în același timp cu pretenția de exhaustivitate: părintele Stăniloae a fost un creator de teologie, cu o operă bazată pe un reviriment patristic ca o împlinire a dictonului *întoarcerea la izvoare*, un model de preoție și un corifeu al teologiei secolului XX. Nu o spunem neapărat noi, ci cei în măsură să aprecieze viața și opera celui care a fost Părintele Prof. dr. Dumitru Stăniloae⁴.

---

¹ Menționăm că prezentul studiu despre notele de subsol a fost publicat, cu ușoare modificări, în: *GBis*, LVII (2008), 7-9, pp. 78-117, iar *indexul tematic* a fost publicat în: *TV*, SN, XX (2010), 9-12, pp. 169-201. Pentru versiunea neo-greacă vezi: „Ο πατέρας Δημήτριος Στανιλοάε και οι υποσημειώσεις της Ρουμανικής Φιλοκαλίας”, în: Pr. Prof. Dr. Viorel SAVA et alii, *Studia Theologica Doctoralia*, IV, Ed. Doxologia, Iași, 2012, pp. 340-367. De asemenea, pentru a nu încărca excesiv aparatul critic al lucrării am renunțat la titlaturile și titlurile științifice ale autorilor citați, oferindu-le doar în *Bibliografia* finală, pentru o ușoară identificare a autorilor în cauză.

² F. STRAZZARI, L. PREZZI (ed.), „Una teologia filocalica. Intervista a padre Dumitru Stăniloae”, în: *Il regno-attualità*, 34 (1989), p. 107.

³ Cea mai completă bio-bibliografie pentru/despre opera părintelui Dumitru Stăniloae a fost realizată de Virginia POPA: *Părintele Dumitru Stăniloae. Bio-bibliografie*, Editura Trinitas, Iași, 2004, 522pp. (pentru lucrarea de față am consultat unele trimiteri din această lucrare).

⁴ Importanța deosebită de care se bucură părintele Dumitru Stăniloae este observată și în numărul mare al tezelor de doctorat, de masterat și de licență despre viața și opera sa. Pentru lista tezelor de doctorat, vezi: ***, „Teze de doctorat referitoare la teologia Părintelui Dumitru Stăniloae”, în: *AFTOUB*, IV (2004), p. 5. O listă extinsă, vezi la: Adrian GABOR, „Aspecte din activitatea părintelui profesor dr. Dumitru Stăniloae”, în: *AFTOUB*, IV (2004), p. 378, nota 4. Unele, au fost publicate în limba română: Maciej BIELAWSKI, *Părintele Stăniloae, o viziune filocalică despre lume*, traducerea și cuvânt înainte diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 1998; IOACHIM Băcăuanul, *Îndumnezeirea omului în gândirea părintelui Dumitru Stăniloae*, Editura Trinitas, Iași, 2003; Emil BARTOȘ, *Conceptul*

Numiri precum „dascălul care ne-a învățat taina apropierii lui Dumnezeu de noi și a noastră de Dumnezeu”⁵, „cel mai mare teolog ortodox al întregii creștinătăți în veacul al XX-lea”⁶, „patriarhul ortodoxiei române”⁷ și culminând cu „geniul Ortodoxiei”⁸ subliniază pe

---

de îndumnezeire în teologia lui Dumitru Stăniloae, Editura Cartea Creștină, Oradea, 2002; Nicolae MOȘOIU, *Taina prezenței lui Dumnezeu în viața umană. Viziunea creatoare a Părintelui Dumitru Stăniloae*, Editura Paralela 45, 2005; Jürgen HENKEL, *Îndumnezeire sau etică a iubirii în opera părintelui Dumitru Stăniloae*, traducere diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2003. De asemenea, demnă de remarcat este organizarea la București în perioada 9-14 noiembrie 2003 a Congresului Internațional de Teologie Acad. Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae - 100 de ani de la naștere. Alocuțiunile acestui Congres au fost grupate în: *AFTOUB*, IV (2004), pp. 17-319. Despre acest eveniment, a se vedea: P.F. TEOCTIST, „Cu asemenea înaintemergători, niciodată nu trebuie să ne îndoim în lucrarea Bisericii noastre”, în: *VO*, XV, nr. 322-323, 15 noiembrie 2003, pp. 1-2; Nicolae NECULA, „Congresul Internațional de Teologie Acad. Pr. Prof. dr. Dumitru Stăniloae - 100 de ani de la naștere”, în: *VO*, XV, nr. 322-323, 15 noiembrie 2003, p. 5; Gheorghe HOLBEA, „Părintele Dumitru Stăniloae. Date biografice și bibliografice”, în: *VO*, XV, nr. 322-323, 15 noiembrie 2003, p. 7; IDEM, „Părintele Dumitru Stăniloae: un dar pe care Dumnezeu l-a făcut Ortodoxiei secolului al XX-lea”, în: *VO*, XV, nr. 322-323, 15 noiembrie 2003, p. 8. Tot pentru acest Congres s-a instituit conferirea diplomei *Dumitru Stăniloae*, cu medalie, de către Facultatea de Teologie „Patriarhul Justinian” din București, drept cea mai înaltă distincție ce va putea fi oferită pe viitor unor mari personalități ale lumii contemporane, ce au contribuit și contribuie prin toată lucrarea lor la promovarea teologiei și spiritualității ortodoxe pe plan mondial. [Vezi: ***, „Diploma Dumitru Stăniloae. Statut”, în: *AFTOUB*, IV (2004), p. 121]. Prima personalitate teologică care a primit această distincție a fost P.F. Anastasie Yannoulatos, Arhiepiscop al Tiranei și al întregii Albanii, iar cea de-a doua mare personalitate teologică remarcabilă care a primit această distincție este ÎPS Mitropolit Ioannis Zizioulas de Pergam, premiu care i s-a conferit cu ocazia Simpozionul internațional dedicat Părinților Capadocieni, organizat de Patriarhia Română, în perioada 1-4 noiembrie 2009.

⁵ † ANTONIE, Mitropolitul Ardealului, „Părintele Dumitru Stăniloae - dascălul care ne-a învățat taina apropierii lui Dumnezeu de noi și a noastră de Dumnezeu”, în: *AFTOUB*, IV (2004), pp. 67-69.

⁶ Stelyanos PAPADOPOULOS, „Părintele Dumitru Stăniloae - cel mai mare teolog ortodox al întregii creștinătăți în veacul al XX-lea”, în: *AFTOUB*, IV (2004), pp. 81-85.

⁷ Ioan C. TEȘU, *Lumea, rugăciunea și asceza în teologia părintelui Stăniloae*, Editura Trinitas, Iași, 2003, p. 6.

⁸ Olivier CLÉMENT, „Geniul Ortodoxiei”, traducere de Miruna Tătaru-Cazaban, în: ***, *Dumitru Săniloae sau paradoxul teologiei*, volum coordonat de Teodor Baconsky și Bogdan Tătaru-Cazaban, Editura Anastasia, București, 2003, pp. 29-47 [pentru textul în limba franceză, vezi: ***, *Persoană și Comuniune. Prinos de cinstitie Preotului Profesor Dumitru Stăniloae (1903-1993) la împlinirea vârstei de 90 de ani*, din inițiativa Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, sub îngrijirea diac. asist. Ioan I. Ică jr., Editura și tiparul Arhiepiscopiei Ortodoxe Sibiu, 1993, pp. 82-89].

de o parte recunoașterea valorii părintelui Stăniloae, iar pe de altă parte, ceea ce reprezenta de fapt părintele Dumitru: un om care a vorbit *cu* și *despre* Dumnezeu, a cărui viață s-a răsfrânt în întreaga sa operă.

Întreaga lucrare se dorește a fi o evaluare a propunerii dlui Horia-Roman Patapievici⁹. Astfel, domnia sa propunea să realizăm un test,

---

⁹ Horia-Roman Patapievici a susținut un discurs în cadrul Congresului Dumitru Stăniloae la data de 9 noiembrie 2003, discurs publicat sub titlul: „Dumitru Stăniloae și notele de subsol ale Filocaliei”, în: *AFTOUB*, IV (2004), pp. 103-104. Propunerea sa era următoarea: „ar putea să [se] facă o extraordinară selecție din notele de subsol la cele nu douăsprezece, pentru că am spus deja că volumele unu și patru se exclud, ci din cele zece volume ale *Filocaliilor*, care au aceste neprețuite, remarcabile note de subsol personale ale Părintelui Dumitru Stăniloae.” (Vezi: Horia-Roman PATAPIEVICI, „Dumitru Stăniloae și notele de subsol ale Filocaliei...”, pp. 103-104; cf. ***, *Notele de subsol ale „Filocaliei” Părintelui Dumitru Stăniloae*, <http://www.dumitrustaniloae.ro/>, 17 august 2006). Despre excluderea volumului 1 și 4 din această selecție, vezi: capitolul II. Ideea aceasta a fost exprimată și de Maciej Bielawski în teza sa de doctorat prezentată la Universitatea Pontificală „Sfântul Toma” din Roma, în 1997: „În opinia mea, planul *Filocaliei* părintelui Stăniloae trebuie studiat și înțeles bine pentru a descoperi ce se află în spatele numărului volumelor și paginilor traduse și a notelor explicative... Problema *Filocaliei* părintelui Dumitru Stăniloae, concepția sa despre traducerea și înțelegerea acestei «cărți», rămâne încă să fie studiată și prezentată” (Vezi: Maciej BIELAWSKI, *Părintele Stăniloae, o viziune filocalică despre lume...*, pp. 64, 53, nota 85; „Părintele Dumitru Stăniloae ne-a lăsat moștenire nu numai o *Teologie Dogmatică Ortodoxă* de mare preț, ci și o *Filocalie* românească monumentală în 12 volume... publicată în originalul grec în 1872 la Veneția de către Sf. Nicodim Aghioritul și Macarie de Corint sau altele incluse de Părintele Stăniloae în versiunea românească a *Filocaliei*, sunt însoțite de numeroase note și explicații de o bogăție și o adâncime rar întâlnite” (ÎPS DANIEL, „Cuvânt înainte”, la: Liviu PETCU, Gabriel HEREA, *Lumina din inimi. Spiritualitatea isibastă în traducerea și tâlcuirea Părintelui Stăniloae*, Antologie tematică alcătuită, ca teză de licență, sub îndrumarea ÎPS Daniel, Mitropolitul Sucevei și Bucovinei, Editura Trinitas, Iași, 2003, p. 7); „O altă contribuție substanțială a gândirii sale originale (*a părintelui Dumitru Stăniloae*, n.n.), încă neexploatăată în adâncime, o constituie comentariile de excepțională valoare, care însoțesc traducerea patristică și filocalică”, vezi: Ștefan BUCHIU, *Dogmă și teologie. Curs de teologie dogmatică și simbolică ortodoxă*, volumul I, Editura Sigma, București, 2006, p. 39). P.F. Anastasie Yannoulatos, Arhiepiscop al Tiranei și al întregii Albanii, cel care a primit *Diploma Dumitru Stăniloae* și-a asumat susținerea financiară a traducerii și editării în limbile greacă și albaneză a unei lucrări cuprinzând o selecție din notele de subsol din *Filocalia* Părintelui Dumitru Stăniloae. Inițiativa întâi Stătătorului Bisericii Albaneze s-a constituit într-un răspuns la propunerea scriitorului Horia-Roman Patapievici (Vezi: ***, *Notele de subsol ale „Filocaliei” Părintelui Dumitru Stăniloae*, <http://www.dumitrustaniloae.ro/>, 17 august 2006). O selecție a notelor de subsol o întâlnim și în antologia *Lumina din inimi* realizată de doi teologi ieșeni, Liviu Petcu și Gabriel Herea. Lucrarea prezentată ca teză de licență, nu conține o selecție totală a notelor de subsol, ci este mai mult o selecție tematică a textului filocalic; Vezi: Liviu PETCU, Gabriel HEREA, *Lumina din inimi...*, 884p.

„pentru a socoti, a delimita valoarea unei cărți de mult preț. Să încercăm să citim plecând de la notele de subsol la text, pentru a vedea dacă legătura dintre text și nota de subsol este cu adevărat organică”¹⁰. Dl Horia-Roman Patapievică considera că foarte multe note de subsol „nu sunt [de] strictă erudiție, nu sunt tehnice, nu slujesc numai configurarea spațiului erudit sau însoțirea nespecialistului într-un domeniu complicat ci sunt note personale, sunt note de teologie, sunt note ... care însoțesc textul cu o intenție duhovnicească”¹¹. Pentru o perspectivă cât mai complexă asupra problematicii în sine, am optat pentru dezvoltarea în acest studiu introductiv a *fenomenului Filocalia* – atât la noi, cât și în contextul european și mondial. Pe de altă parte, optica noastră s-a extins și asupra raporturilor ce există dintre *Filocalia Stăniloae* și *Filocalia de la Prodromu*. Partea centrală a studiului va viza ermeneutica notelor de subsol în *Filocalia Stăniloae*, precum și înțelegerea „jocului” de care vorbea dl Horia-Roman Patapievică.

Sperăm că acest studiu – și implicit această **primă parte** a lucrării – va reuși să sublinieze aceste aspecte ale notelor de subsol, stărnind interesul pentru continuarea și dezvoltarea în cadrul teologiei dogmatice românești a lucrărilor de înțelegere și explicare a operelor părintelui Dumitru Stăniloae.

În **partea a doua** a lucrării intitulată sugestiv *Indice ale notelor de subsol ale Filocaliei românești*, vom face prezentarea unui indice tematic și al unuia onomastic. Importanța acestora se legitimează din două perspective: prima, pentru a fi utile celor ce vor realiza studii despre opera și personalitatea părintelui Dumitru Stăniloae, iar cea de-a doua perspectivă, de a fi un material compilat pentru cei ce vor elabora diverse studii, articole, omilii, cateheze, și care vor avea poate nevoie de anumite expresii din notele părintelui Stăniloae. Considerăm această parte ca fiind și un instrument de lucru util teologilor, studenților în teologie, preoților și de ce nu, celor care vor să se îmbogățească duhovnicește de ceea ce reprezintă *Filocalia*. Scopul nostru a fost acela de a oferi un ajutor celor care vor dori să descopere sensurile adânci ale traducerii filocalice.

În sfârșit, în **partea a treia** a prezentei lucrări intitulată *Antologia notelor de subsol*, ne-am propus să oferim cuprinsul textelor notelor de subsol ale părintelui Stăniloae din cuprinsul celor 12 volume ale *Filocaliei*

---

¹⁰ Horia-Roman PATAPIEVICI, „Dumitru Stăniloae și notele de subsol ale Filocaliei...”, p. 104.

¹¹ Horia-Roman PATAPIEVICI, „Dumitru Stăniloae și notele de subsol ale Filocaliei...”, p. 104.

românești. Am încercat prin această oferire a textului să fim în sprijinul celor care nu posedă volumele *Filocaliei*. Menționăm, de altfel, că editura Humanitas a publicat întreaga serie de *Filocalii*, așadar toate cele 12 volume. Este, în afara ediției princeps și a celei pe care o editează acum editura Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă¹², singura serioasă, cu mici omisiuni (de natură tehnoredacțională, le-am numi noi) și în condiții multumitoare.

Într-o altă ordine de idei, față de textul folosit în *Antologia notelor de subsol* am procedat la o „îmbunătățire” (dacă ni se permite această exprimare) – pe alocuri, ce-i drept – al limbajului folosit de părintele Stăniloae. Anumite expresii specifice perioade interbelice sau „ieșite din uz”, precum și inversarea uneori a topicii sunt doar câteva din modificările realizate de noi față de textul ediției princeps, iar inserarea pe alocuri al textului filocalic va duce la înțelegerea corectă a notei de subsol. Unele din aceste expresii ce par „învechite” le-am păstrat, de vreme ce ele au o valoare literară și de document, o savoare specială și o încărcătură de spiritualitate pe care limba noastră modernizată începe încet-încet să și-o piardă.

Bibliografia citată în aparatul critic al lucrării de față este cu mult mai vastă decât cea strictă la subiectul în cauză. Aceasta se datorează faptului că vis-à-vis de tema disertației nu avem decât articolul domnului H.-R. Patapievici, precum și cele câteva opinii exprimate de diverși teologi¹³. De aceea, nu putem vorbi de un *stadiu al cercetării* în teologia ortodoxă românească, ci doar de opinii teologice raportate la subiectul de față.

---

¹² Vezi: ***, *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, vol. 1, trad. din gr., introd. și note de Preotul prof. dr. Dumitru Stăniloae, tipărit cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, EIBMO, București, 2008; vol. 2, 2008; vol. 3, 2009; vol. 4, 2010, vol. 5, 2011; vol. 6, 2011; vol. 7, 2013; vol. 8, 2013.

¹³ Vezi nota 10.

H

HARISMELE

Nici tainele descoperite nu sunt taine adevărate, nici harismele dăruite de cel rău nu sunt harisme adevărate, ci contrafaceri aparente; sunt „taine” sau „harisme” de suprafață, și chiar minciuni nedate încă pe față¹⁷⁰⁴.

HARUL

*[Apoi harul Dubului, arătându-se prin norul învățaturii, aduce șiroaie de cunoștință și o reînviorează. Dar nu la viața pătimașă de mai înainte, ci la una virtuoasă și plăcută lui Dumnezeu...]*¹⁷⁰⁵

Spiritualizează energia din ea¹⁷⁰⁶.

Harul dumnezeiesc se sălășluiește în ascunsul firii noastre, dar el așteaptă ca voia noastră să se unească cu el. Numai unindu-se voia cu el, ne preface toată viața. Propriu-zis ceea ce câștigă voia din împreunarea cu harul, din întrepătrunderea ei cu harul (τῆ χάριτι πεποιωμένη) este tocmai dorința ei de a se armoniza cu rațiunea firii¹⁷⁰⁷.

Acest capitol corespunde cu cap. 59 din *Filocalia greacă*. Sfântul Simeon care a fost „spătarul cubicular” la curtea Împăratului Vasile II folosește des imagini de la curtea împărătească. El socotește harul energiei necreate ce izvorăște din Hristos, ca o haină a lui Hristos, în care e

---

¹⁷⁰⁴ FR 9: 603.

¹⁷⁰⁵ FR 2, p. 232.

¹⁷⁰⁶ FR 2: 2 (232), FR 2 (Apologeticum), 585 (289).

¹⁷⁰⁷ FR 2: 2 (271-2), FR 2 (Apologeticum), 678 (331-2).

îmbrăcat, sau ca pe Hristos însuși, dacă Hristos este în energia ce iradiază din El¹⁷⁰⁸.

¹⁷⁷ Cap. 83, *Filocalia greacă*. Harul nu se menține unde nu se lucrează poruncile lui Hristos. Harul e putere activă, e iradiere, nu e ceva static.

¹⁷⁸ Cap. 84, *Filocalia greacă*. Materialul e nesfârșit, în sensul că sufletul niciodată nu sfârșește a se desăvârși, dar și în sensul că el mereu trebuie să fie în lucrare. Altfel se prăbușește în moarte, în inerție, la orice nivel ar fi ajuns. Și atunci nu mai are acoperiș potrivit cu el, care constă propriu-zis din infinitatea deschisă a lui Dumnezeu¹⁷⁰⁹.

Simeon Evlaviosul pune pierderea harului mai mult pe seama sa, decât pe a demonilor¹⁷¹⁰.

*[De fapt, ieșind Adam din rai, toată creația adusă de Dumnezeu la existență din cele ce nu sunt, văzându-l, n-a mai voit să i se supună neascultătorului. Soarele n-a mai voit să strălucească, și luna n-a mai voit să se arate, stelele n-au mai voit să se lase văzute, izvoarele n-au mai voit să țâșnească, râurile n-au mai voit să curgă...]*¹⁷¹¹

²⁵⁸ Îi lipsea naturii ajutorul energiilor necreate de sus, căci acelea se retrăseseră în cea mai mare parte.

²⁵⁹ Dumnezeu, cuprins de milă, nu lasă făptura Sa umană într-o totală despărțire de mila și de un anumit har al Său, ci li dă harul nădejdi viitoare și ține prin aceasta toate într-o legătură cu Sine, iar pe om, într-o anumită stăpânire asupra naturii, ca singura ființă conștientă și liberă capabilă să-și dorească mântuirea și să lucreze pentru ea, dezvoltându-se în cadrul naturii¹⁷¹².

Există aproape o continuitate între virtuți și har, între efortul de iubire al omului și iubirea lui Dumnezeu care întreține acest efort. Harul e în virtuți, virtuțile traduc în ele bunătățile harului. Dreptatea, bunătatea, bărbăția nu se pot cugeta fără un har în ele¹⁷¹³.

---

¹⁷⁰⁸ FR 6: 102.

¹⁷⁰⁹ FR 6: 177-8.

¹⁷¹⁰ FR 6: 239.

¹⁷¹¹ FR 6, p. 113.

¹⁷¹² FR 6: 258-9.

¹⁷¹³ FR 6: 427.

Harul hrănește ca un lapte pe cel ce, înaintând în împlinirea poruncilor, face să crească în el trupul virtuților. Căci harul susține în primul rând rugăciunea, fără care nu poate omul împlini statornic poruncile și crește în virtuți, ca într-un organism armonic. Harul nu e deci ceva limitat și static, ci fluxul iubirii lui Dumnezeu care ne întărește în creșterea spre tot mai marea asemănare cu El. El nu e decât iubirea nesfârșită a lui Hristos. Imaginea „trupul virtuților” a fost și ea foarte mult folosită de Sfântul Simeon Noul Teolog. Virtuțile nu stau separat, ci se încheagă între ele, îmbibându-se în ființa noastră și prin ele devenind însăși ființa noastră un trup armonios al virtuților, o ființă structurată în mod unitar prin virtuți, ca o pornire multilaterală de iubire spre Dumnezeu și spre oameni. Când acest trup al virtuților a devenit viguros, el nu mai e hrănit cu harul ca și cu un lapte, ci cu harul devenit miere, care îndulcește prin iubire atât pe subiectul lor, cât și pe cei asupra cărora se răspândește lucrarea lor¹⁷¹⁴.

[*Dar i se pare că ceea ce mișcă mintea și o încălzește este harul necunoscut...*]¹⁷¹⁵

De aici vedem că cei ce contestau putința cunoașterii sau simțirii lucrării harului – puternic afirmată de Sfântul Simeon Noul Teolog, după exemplul Sfântului Marcu Ascetul și Diadoh – găseau în contestarea lor temelul pentru a confunda căldura dezordonată a patimii cu căldura liniștită și duhovnicească produsă de har, pentru că după ei lucrarea harului nu poate fi nicicând cunoscută și deci deosebită de lucrarea păcatului¹⁷¹⁶.

Harul se trăiește ca o iradiere din Persoana Cuvântului, deci din ființa Lui, nu ca ceva inconsistent, ca un accident fără temelie în Dumnezeu. Un har fără baza în ființa și în ipostasul Cuvântului nici n-ar exista¹⁷¹⁷.

Adversarii lui Palama respingeau argumentul lui că harul e necreat, pentru faptul că cel ce se împărtășește de el se împărtășește de Dumnezeu, cu argumentul că atunci toate ar trebui să se împărtășească de harul necreat, pentru că toate se împărtășesc de Dumnezeu în diferite grade. Palama le răspunde că după această judecată toate ar trebui să fie

---

¹⁷¹⁴ FR 7: 10 (103). O posibilă trimitere pentru *virtute*.

¹⁷¹⁵ FR 7, p. 168.

¹⁷¹⁶ FR 7: 9 (168).

¹⁷¹⁷ FR 7: 12 (201).

sfinte în diferite grade. Prin aceasta pune temeiul unei deosebiri cu totul de alt ordin între împărtășirea de har, de care se bucură oamenii credincioși, și între deosebirile împărtășirilor graduale de bunuri create, de care se bucură diferitele creaturi. Judecata simplistă a lui Varlaam și a aderenților lui pune pe același plan împărtășirea de ceva necreat din Dumnezeu însuși și împărtășirile de bunuri create produse de Dumnezeu, prin actele Lui creatoare, adică între împărtășirea directă și personală de Dumnezeu și împărtășirile indirecte de anumite însușiri produse prin acte creatoare de bunătatea Lui. E ca și când cineva ar pune pe același plan faptul că primește de la o persoană un lucru făurit de ea sau o primește pe ea însăși, sau o putere ce iradiază, prin iubire, din ea. Varlaam, ca reprezentant al scolasticii, închidea toată viața lumii în ordinea creată¹⁷¹⁸.

Harul ridică pe cei ce-l primesc din ordinea creată, situându-i prin comuniunea nemijlocită cu Dumnezeu în ordinea necreată, mai presus de fire¹⁷¹⁹.

În doctrina scolastică reprezentată de Varlaam și Achindin, harul nu e rază a iubirii ce pornește din Duhul Sfânt, ci ceva creat. Dar atunci sau nu pornește din Duhul, căci în acest caz ar fi creat și Duhul, sau s-ar pune întrebarea cum ni se mai dăruiește prin har în mod special Duhul Sfânt? Duhul nu mai e în acest caz propriu-zis ca Persoană în harul ce ni se dăruiește. Nu mai intrăm într-o legătură nemijlocită cu El¹⁷²⁰.

Negarea arătării harului necreat sau a puterii nemijlocite a lui Dumnezeu, are consecințe din cele mai nefaste pentru însăși credința că Hristos a fost Fiul lui Dumnezeu cel întrupat. Prin ce s-a mai dovedit El ca atare, dacă nimic necreat nu se arată în lume și în umanitatea noastră prin El?¹⁷²¹

Împotriva antropomorfiștilor 2; P. G. 76, 1081 AB. După Sfântul Kiril, deci prin insuflarea dumnezeiască, pe de o parte, s-au imprimat potențele morale ale sufletului, pe de alta, i s-a dat puterea de a fi sfânt.

---

¹⁷¹⁸ FR 7: 3 (374).

¹⁷¹⁹ FR7: 8 (375).

¹⁷²⁰ FR7: 20 (381).

¹⁷²¹ FR7: 23 (381).

Într-o umbră de corabie, într-o umbră a călătoriei, în irealitate²¹⁵³.

Când te închipui lucru mare, nu mai vezi realitatea cu adevărat mare, cea mai mare și mai bogată care este Dumnezeu și nu mai ești în comunicare cu ea. Te-ai îngustat limitele tale²¹⁵⁴.

A te face robul a ceva din lume, producându-ți închipuiri importante despre ceea ce te leagă de ea, înseamnă a nu înțelege lumea cu mintea în sensul ei de operă supusă lui Dumnezeu, sau despre ceea ce este ea cu adevărat în mizeriile ei care sfârșesc cu moartea fiecărui om. Este a nu vedea că ea nu poate fi singura realitate. Închipuirea despre ceva important din lume este orice judecată greșită ce o face cineva despre ceva din lume, sau despre oameni. Aceasta e o amăgire, care te duce la greșeli, pentru că nu ești în stare să cunoști exact cele din lume și ești lipsit de smerenie²¹⁵⁵.

ÎNCREDEREA

*[Domnul Iisus Hristos ne va ajuta nouă în tot lucrul bun. Cât privește pe cel mai mic dintre slujitori, dacă Dumnezeu ți-a dăruit ție încrederea în acela El este cel ce dă creșterea și paza...]*²¹⁵⁶

Acest prea mic slujitor este Varsanufie însuși. Cu modestie vorbește despre sine la persoana treia. La afirmarea fratelui că se încrede în el, îi răspunde că această încredere trebuie să I-o dea lui Dumnezeu care i-a dat putere²¹⁵⁷.

*[Deoarece n-am ajuns încă la desăvârșire ca să ne izbăvim cu totul de robia patimilor, ne e de ajutor mai degrabă să ne folosim de scrierile de medicină decât să ne lăsăm în seama patimilor...]*²¹⁵⁸

---

²¹⁵³ FR 9: 791.

²¹⁵⁴ FR 11: 442, FR 11 (Apologeticum), 442 (368).

²¹⁵⁵ FR 12: 383.

²¹⁵⁶ FR 11, p. 237; FR 11 (Apologeticum), p. 278.

²¹⁵⁷ FR 11: 303^d, FR 11 (Apologeticum), 303^d (278).

²¹⁵⁸ FR 11, p. 340; FR 11 (Apologeticum), p. 402.

Căci dacă ne-am încrede în priceperea noastră, am face-o cu mândrie și am greși²¹⁵⁹.

În înțelepciunea sa, Bătrânul Varsanufie, văzând pe fiul său duhovnicesc amenințat de deznădejde, pentru neputința lui de a se ruga, de a se încrede în Dumnezeu, de a nu se îndoii, se înfățișează pe sine ca aflându-se în aceeași stare, ba chiar mai rău. Aceasta ca să-I dea încredere în sine însuși, ca să nu-și închipuie ca e mai rău ca toți²¹⁶⁰.

Toate „Scrisorile” sunt pline de încrederea ce trebuie să o avem în rugăciunile altora. Chiar mângâierea ce o aduce cuiva gândul la altul, care se îngrijește de el prin rugăciune, îi aduce o întărire²¹⁶¹.

Împletirea activă între cei ce cred în Hristos își găsește felurite forme și exprimări: „mă încred în ascultarea ta” e una din aceste forme. Nu mă încred pur și simplu în tine, ci mă încred în tine, care te încrezi în mine. Mă încred în tine ca ucenic, că mă vei asculta ca părinte duhovnicesc. Îți dau mâna, dar lasă-ți mâna în mâna mea; nu o retrage cu forța²¹⁶².

²¹⁸ Cine se crede în sine, se încrede în diavol. Căci acela îl face pe cineva să se mândrească cu faptele sale, sau că a învins vreo patimă a sa.

²¹⁹ Dacă ai trecut peste toate stăpâniile, sau ispitele întunericii, nu te mai încrezi în tine, care este și ea o dovadă că ești rob al unei astfel de stăpânii a întunericii, al neobservării că nu ești prin tine liber de tot păcatul, că ești încă supus egoismului și nepredat deplin lui Dumnezeu²¹⁶³.

³⁷⁴ Să nu fii mulțumit că ai rezistat ispitei care ți-a venit. Aceasta te face să te încrezi și să slăbești lupta, ceea ce-ți aduce din nou ispita pe care crezi că ai biruit-o. Numai când nu te încrezi în tine, faci efort mai mare și ceri cu mai multă stăruință ajutorul lui Dumnezeu, iar El îți dă acest ajutor.

³⁷⁵ Să nu te încrezi că cererea ajutorului lui Dumnezeu de către tine a plăcut Lui și El ți-a dat acest ajutor cu adevărat. Căci nu o poți ști aceasta

---

²¹⁵⁹ FR 11: 480, FR 11 (Apologeticum), 480 (402).

²¹⁶⁰ FR 11: 693, FR 11 (Apologeticum), 693 (577).

²¹⁶¹ FR 11: 700^b, FR 11 (Apologeticum), 700^b (583).

²¹⁶² FR 11: 780, FR 11 (Apologeticum), 780 (642).

²¹⁶³ FR 12: 218-9.

sigur. De crezi că o știi, te încrezi în tine și nu continui a-L ruga și mai fierbinte pentru ajutorul Lui²¹⁶⁴.

ÎNDEMNURILE

[A observat cineva din cei ce pot să vadă și văzând a povestit următoarele:
„Șezând eu în adunare (sinaxa), au venit dracul slavei deșarte și dracul mândriei și s-au așezat de amândouă părțile mele. Și unul mi-a împuns coasta cu degetul lui iubitor de slava deșartă, îndemnându-mă să spun oarecare vedere (contemplație) sau lucrare pe care am săvârșit-o în pustie. Și după ce l-am depărtat pe acesta, zicând: «Întoarcă-se înapoi și să se rușineze cei ce-mi gândesc mie rele» (Ps 34; 69), repede cel de la stânga îmi șopti la ureche: «Bine, bine ai făcut și mare te-ai făcut, biruind pe maica mea cea preanerușinată». Către acesta, continuând îndată partea următoare a stihului, am zis: «Întoarcă-se rușinați cei ce-mi zic mie: Bine, bine ai făcut...»]²¹⁶⁵

Amândouă aceste îndemnuri aparent bune, sunt biruite cu smerenia. Faptele la care e îndemnat călugărul sunt bune în sine, dar nu sunt bune întrucât îndemnurile la ele vin de la demoni, adică se ivesc împreunate cu ispita mândriei²¹⁶⁶.

În sfaturile duhovnicești de curățire de patimi găsim adeseori reguli de purtare de o uimitoare bunăcuviință; sfaturi în care se exprimă și se urmărește un ideal de mare delicatețe. E delicatețea sfinților, care depășește orice cod al manierelor elegante. Căci ele nu urmăresc numai o acoperire formală a grosolăniei interesate, ci o tăiere din rădăcina a pricinilor care o întretin²¹⁶⁷.

ÎNDEPĂRTAREA

Când ne depărtăm cu greutate de un loc, înseamnă că acolo nu împlinim plăcerile noastre. Deci să nu ne legăm de un loc. Să ne depărtăm cu ușurință de orice loc, dar să împlinim voia lui Dumnezeu, nu pe a

---

²¹⁶⁴ FR 12: 374-5.

²¹⁶⁵ FR 9, p. 247.

²¹⁶⁶ FR 9: 589.

²¹⁶⁷ FR 9: 1239. Am tradus „sfatul” cu *îndemnul*.

noastră. Iar părăsirea fără greutate a unui loc, trebuie să o facem numai când ni se poruncește. Când o face călugărul de voia lui, nu e bună²¹⁶⁸.

ÎNDOIALA

[*Acestui bătrân îi spuse un frate oarecare: „Iată cu prin rugăciunile sfinților te-ai reînoit, bătrâne. Acesta, răspunzându-i, îi spuse: „De câte ori mi-ai spus cuvântul acesta, chiar dacă acum e a patra oară, am băgat de seamă că dracii îmi zdrobesc trupul”. Și fusese²¹⁶⁹ întreat celălalt Bătrân despre aceasta. Răspunsul lui Ioan: Lucrul acesta vine din pismă și necredință. Din pismă, pentru că dracii nu se bucură de binele ce se face omului. Din necredință, pentru că văzând boala să se îndoiască cu inima...]*²¹⁷⁰

Fratele îi spunea des: „Iată te-ai făcut sănătos”, i-o spunea de pisma semănată de diavolul în el. Dar i-o spunea și cu o anumită îndoială, născând această îndoială și în bătrânul ce se făcuse sănătos. Iar îndoiala aceasta, ca slăbire a credinței, îl făcea să se simtă din nou bolnav. Îndoiala produce și ea boală. Când zici: „Nu cred că sunt sănătos” simți cu adevărat un început de îmbolnăvire²¹⁷¹.

ÎNDRĂZNIREA

E cunoscută „îndrăznirea” sfinților în rugăciune. Dar ea e deosebită de îndrăzneala obraznică. Ea e îndrăznirea încrederii în iubirea lui Dumnezeu²¹⁷².

Îndrăzneala de care se vorbește în aceste paragrafe este îndrăzneala care nu se teme de Dumnezeu. Dar există și o „îndrăzneală” lăudată în *Viețile Sfinților* și în scrierile duhovnicești. Este îndrăzneala pe care o au sfinții și în general cei curați, cei plini de încredere în Dumnezeu. Ea le dă o speranță că rugăciunile lor vor fi împlinite. Ei îndrăznesc în Dumnezeu orice lucru mare, dacă e bun. Ei îndrăznesc să stăruie pe lângă

---

²¹⁶⁸ FR 9: 234.

²¹⁶⁹ Am schimbat forma *fu* în *fusese*.

²¹⁷⁰ FR 11, p. 118; FR 11 (Apologeticum), pp. 136-137.

²¹⁷¹ FR 11:130^b, FR 11 (Apologeticum), 130^b (137).

²¹⁷² FR 9: 908.

Dumnezeu, cum a îndrăznit Avraam, pentru că au o familiaritate cu Dumnezeu, pentru că sunt prietenii Lui, cum a spus Domnul (*In* 15, 15)²¹⁷³.

*[Dobândește plânsul, ca să te înstrăineze pe tine de îndrăzneala ce destramă sufletele celor ce au câștigat-o pe aceasta...]*²¹⁷⁴

E îndrăzneala obraznică și nesimțită care face sufletul tocit și în stare să rădă de toate sentimentele delicate, de tot respectul pentru valorile superioare²¹⁷⁵.

Îndrăzneala e contrară sfiei și respectului față de taina omului. Ea trece peste om în mod grosolan ca peste un obiect. Ea ispitește pe cel slab, se joacă cu el fără nicio sfială, îl amăgește, îl exploatează. Ea aprinde și susține patimile în cel ce îndrăznește și îl trage și pe celălalt la suprafața ființei lui. Îndrăzneala e superficialitate și trivalitate. Ea deschide ușa tuturor păcatelor și patimilor, neținând seama că prin aceasta le dă drumul să năvălească în sanctuarul ființei omenești. Ea nu se teme nici de Dumnezeu. Îndrăzneala e dovada însoțirii superficialității și grosolaniei cu supraprețuirea eului propriu²¹⁷⁶.

*[E mare bucurie să ceară cineva un lucru cu frica lui Dumnezeu. Acesta va îndrăzni (să creadă) că cererea lui se va împlini...]*²¹⁷⁷

Această îndrăzneală către Dumnezeu este altceva decât îndrăzneala față de oameni. Ea nu înseamnă conștiința superiorității și superficialitate, căci cine se poate socoti, dacă cugetă serios la sine, superior lui Dumnezeu și cine poate rămânea în astfel de superficialitate? Ea e încrederea copilului în iubirea tatălui său; încrederea omului duhovnicesc că Dumnezeu îl va scăpa din necazul ce-l împresoară. Ea e îndrăzneala însoțită cu frica, sau cu recunoașterea nesfârșitei puteri și iubiri a lui Dumnezeu, care nu trebuie disprețuită²¹⁷⁸.

---

²¹⁷³ FR 9: 1083.

²¹⁷⁴ FR 11, p. 292; FR 11 (Apologeticum), p. 344.

²¹⁷⁵ FR 11: 405, FR 11 (Apologeticum), 405 (344).

²¹⁷⁶ FR 11: 420, FR 11 (Apologeticum), 420 (354-5).

²¹⁷⁷ FR 11, p. 302; FR 11 (Apologeticum), p. 356.

²¹⁷⁸ FR 11: 423, FR 11 (Apologeticum), 423 (356).

Îndrăzneala doboară granița între persoană și persoană, prin faptul că unul nu mai vede taina celuilalt, ci numai suprafața lui trupească. Ea nu înseamnă o comunicare a adâncurilor lor în Dumnezeu, în care fiecare păstrează conștiința de sine, ci conștiința lor dispare înecată de pofta trupească care-i confundă superficial²¹⁷⁹.

ÎNDREPTAREA

*[De aceea, de se întâmplă vreodată ca vreunul dintre ei să înceapă, când nu era întâistătătorul de față, să bârfească sau să osândească, sau peste tot să grăiască în deșert...]*²¹⁸⁰

Totul se petrecea cu o mare delicatețe, fără jignirea celui ce trebuia îndreptat²¹⁸¹.

*[Acoperă pe cel ce a greșit, când nu ai nicio păgubire din aceasta, și-1 vei face pe el ca să aibă curaj...]*²¹⁸²

¹⁷¹ Acoperă-l, dar nu aprobându-l. Căci atunci te păgubești pe tine, iar pe el nu-l folosești.

¹⁷² Curaj spre îndreptare²¹⁸³.

Nu căuta să te faci drept, îndreptând pe alții. Silește-te să te îndrepti pe tine²¹⁸⁴.

ÎNDREPTĂȚIREA

Îndreptățirii de sine Sf. Ap. Pavel îi opune îndreptățirea prin Dumnezeu, care vine din credința în El și nu din sine însuși. Dar a aștepta îndreptățirea de la Dumnezeu și nu de la sine implică smerenia. Și

---

²¹⁷⁹ FR 11: 498, FR 11 (Apologeticum), 498 (419). Așa cum arată și ediția electronică Apologeticum (p. 419) forma „înceată” din original (p. 354) trebuie schimbată în *îneacă*.

²¹⁸⁰ FR 9, p. 86.

²¹⁸¹ FR 9: 151.

²¹⁸² FR 10, p. 164.

²¹⁸³ FR 10: 171-2.

²¹⁸⁴ FR 10: 348.